

De pangermanist Ignaz Kuranda en Vlaanderen

Michel HANOT

In de periode van 1840 tot 1849 trachtten de pangermanisten Victor Coremans en Victor Delecourt in het tijdschrift *Die Freie Presse* de Franse politieke en culturele invloed in België te keren door de Duitse taal en cultuur te propageren. Zij waren ervan overtuigd dat de Vlaamse Beweging zonder de steun van het Germaanse Europa, in het bijzonder van Duitsland, niets tegen Frankrijk vermocht, en achtten zich geroepen, de Belgen uit hun eenzijdige oriëntering op de Franse cultuur te halen. *Die Freie Presse* overleefde echter het jaar 1841 niet en Coremans en Delecourt keken uit naar iemand die hun pangermanistische ideeën kon voortzetten. Die hadden ze al ontmoet in de persoon van de Praags-joodse journalist Ignaz Kuranda (Praag 3.5.1811 - Wenen 3.4.1884), die als correspondent van de *Augsburger Allgemeine Zeitung* te Brussel verbleef.

In *Die Freie Presse* had Coremans hem al aan zijn lezers voorgesteld als „ce jeune poète que la Bohème a donné à l'Allemagne”.¹ Ook de Fransschrijvende Maastrichtenaar André van Hasselt, germanofiel, was getroffen geweest door Kuranda's bijdragen over België in Duitse kranten. Hij zag in hem „un homme éminemment capable de nous initier, dans sa propre langue, au génie de la littérature de sa patrie”² en op zijn aansporing hield Kuranda in maart en april 1841 voordrachten te Brussel. Coremans beval die voordrachten aan met de woorden „Le roi et les premières notabilités de la capitale encouragent ce projet digne d'éloges”.³ Van Hasselt oordeelde dat Kuranda succes had bij een select publiek: „Dans cette assemblée se trouvaient des dames, des membres du corps diplomatique et de la Chambre des Représentants, de hauts fonctionnaires, des personnes appartenant à l'aristocratie de la capitale et au grand commerce, des savants, des hommes du monde. Les opinions les plus opposées y étaient représentées. Des professeurs de l'Université de Louvain et de l'Université de Bruxelles y étaient assis côte à côte.”⁴ Delecourt vertaalde de voordrachten in het Nederlands en Van Hasselt in het Frans.⁵

Kuranda spoorde de Belgische schrijvers aan, van het Duitse geestesleven kennis te nemen. Misschien overwoog hij toen al, een tijdschrift op te richten. Vol-

1. *Die Freie Presse, La Presse Libre*, 1840, p. 276.

2. *L'indépendant*, 12-3-1841, p. 1.

3. *Fr. Presse*, 1840, p. 276.

4. *L'indépendant*, 12-3-1841, p. 1.

5. Volgens hetgeen hij aan C. von Wurzbach voor diens *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich*, XIII (Wien 1865), p. 409 meedeelde.

gens hetgeen hij aan C. von Wurzbach meedeelde, steunden minister Nothomb en Hendrik Conscience hem in zijn plannen.⁶ Wat er ook van zij, hij moet de tijd rijp geacht hebben om zich in het Duits tot het publiek te richten: in Brussel woonden een tweeduizend Duitsers, toonden een aantal Franstalige tijdschriften zich germanofiel en was de regering-de Theux, die zich tegen de annexatieplannen van Frankrijk wilde beveiligen, de pro-Duitse publicistiek en contacten met Duitsland niet ongenegen. Kuranda wilde een tijdschrift dat tolk en boodschapper zou zijn voor literaire en politieke ideeën die zowel aan de Duitse als aan de Belgische kant van de grens leefden.⁷ Daarom koos hij als titel: *Die Grenzboten. Blätter für Deutschland und Belgien, zur Vermittlung ihrer gegenseitigen Interessen*. Het liberale klimaat in België beviel hem: hij had voor zijn publikatie geen toelating nodig en hoefde ze niet aan censuur te onderwerpen.⁸ De redactie vestigde hij te Brussel omdat de verbindingen met het buitenland er goed waren en hij er vele connecties had. Met het oog op de uitgave van het tijdschrift stichtte hij, samen met zijn broer Hermann, de firma Deutscher Verlags-Comptoir (rue de Commerce, 29). Daar liet hij *Die Grenzboten* tot einde 1841 drukken. Toen werd het tijdschrift door de uitgeverij Herbig te Leipzig overgenomen⁹ en hield de firma op te bestaan.

Vanuit Brussel uit bezocht Kuranda bekende Vlamingen, om hen ervan te overtuigen dat ze op het Duits moesten overschakelen, want hij vond dat, zoals het Romaanse deel van België het Frans als algemene taal had aanvaard, het Germaanse deel het Duits moest aanvaarden. Hij had echter geen succes en verzuchtte teleurgesteld: „Ich habe dieses Thema mit den Herrn Willems, Snellaert, Conscience u.s.w. viele Mal durchsprachen, aber so oft ich auf das Kapittel des Anschlusses an das Hochdeutsche kam, so oft ich behauptete, die flamändische Bewegung habe dann nur eine Zukunft, wenn man sie unter dem allgemeinen deutschen Gesichtspunkt auffasse und auf eine allmähliche Verschmelzung mit dem Haupt- und Stammstock, mit der hochdeutschen Schriftsprache hinziele, so oft fand ich taube Ohren und unwillige Mienen.“¹⁰ Zijn liberale pangermanistische Burschenschaftendroom ging niet in vervulling. Behalve enkele toezeggingen tot medewerking kreeg hij van de

6. C. VON WURZBACH, p. 409; M. HANOT, „De Brusselse tijdschriften (1815-1846) en de Nederlandse letterkunde” in: *Vlaamse literatuur van de negentiende eeuw, Dertien verkenningen*, o.z.v. A. Deprez en W. Gobbers (Utrecht 1990) p. 98, 100-104 en 114-116.

7. J. GRANDJONC, „Die deutsche Binnenwanderung in Europa 1830 bis 1848, in: *Die frühsozialistischen Bünde in der Geschichte der Arbeiterbewegung, ein Tagungsbericht*, Berlin, 1975, p. 20-31; I. KURANDA, *Belgien seit seiner Revolution* (Leipzig 1846), p. 435; *Die Grenzboten*, 1841, le sem., p. 3.

8. *Die Grenzboten*, 1891, IV, p. 3.

9. Gb, 1891, IV, p. 3 en I. KURANDA, *Belgien*, p. 435.

10. *Ibid.*, p. 308-309.

Vlamingen niets los. Een anonymus uit Brussel (Coremans?) pleitte er — in „Die Flamländer und ihre Sprachkämpfe” — wél nog voor dat het Vlaams gaandeweg met het Hoogduits zou worden geharmoniseerd, en wees de Vlaamse letterkundigen de taak toe, „vorbereiten und Uebergaenge zu bahnen”.¹¹

De mislukking van Coremans' *Freie Presse* indachtig, zocht Kuranda zijn abonnees vooral in Duitsland. Maar in 1842 verbood Pruisen de invoer van *Die Grenzboten* en belette het ook de doorvoer naar de andere Duitse staten. Kuranda verklaarde eerst dat hij had nagelaten bij de Pruisische regering om de toelating te vragen, en dat hij — toen hij dat in december 1841 bij het Pruisisch gezantschap te Brussel wél deed — van het postkantoor te Aken het bericht ontving dat *Die Grenzboten* niet in Pruisen mocht worden ingevoerd.¹² Later vertelde hij aan C. von Wurzbach dat de Pruisische gezant te Brussel, Heinrich von Arnim, invloed op *Die Grenzboten* had proberen te krijgen en er dan — omdat Kuranda zich daartegen verzette — voor had gezorgd dat het tijdschrift aan de Pruisische grens telkens in beslag werd genomen.¹³ Daarop onderhandelde hij met F.W. Grunow, neef van Friedrich Ludwig Herbig († 28 april 1839), stichter en eigenaar van een boekhandel en uitgeverij te Leipzig, om het tijdschrift van 1 juli 1842 af door hem te laten uitgeven, drukken en verzenden. Hijzelf bleef er eigenaar van; de uitgever kreeg een aandeel in de winst, maar geen medezeggenschap in de redactie.¹⁴ De redactie bleef in Brussel gevestigd, hoewel Kuranda veel in Leipzig verbleef.¹⁵ Doch ook van hieruit kreeg hij *Die Grenzboten* Pruisen niet binnen, daar de Pruisische regering de periodieken uit Saksen aan de uitreiking door de post onttrok.¹⁶ De toename van het aantal Duitse en de afname van het aantal Hollandse en Belgische abonnees¹⁷ deden hem beseffen dat de wisselwerking Duitsland-België als inhoud voor zijn tijdschrift niet meer volstond: enerzijds hadden de gezaghebbende Vlamingen geen belangstelling voor zijn ideeën en anderzijds kregen de Vlaamse aspiraties bij de Duitse liberalen niet de verhoopte aandacht. Daarom verlegde hij zijn belangstelling naar Centraal-Europa en veranderde hij in 1842 de ondertitel in *Eine deutsche Revue* en in 1845 in *Zeitschrift für Politik und Literatur*.

Vanaf 1844 publiceerde hij materiaal dat in zijn boek *Belgien seit seiner Revolution* (1846) terug te vinden is. Wat hij met zijn tijdschrift niet had kun-

11. *Gb*, 1843, 2e sem., p. 940.

12. *Gb*, II 1842, 1e sem., p. 39 en 679-680 en Kuranda, *Belgien* p. 435-438.

13. C. VON WURZBACH, *Lexikon*, p. 409 en *Gb*, 1891, IV, p. 5.

14. *Ibid.*, p. 11.

15. De titelbladzijde voor jaargang 1841 vermeldt de uitgeverij Friedrich Ludwig Herbig voor de hele jaargang.

16. KURANDA, *Belgien*, p. 436.

17. *Gb*, 1891, IV, p. 11-12.

nen bereiken, hoopte hij met zijn boek te realiseren.¹⁸ Doch ook het boek bezorgde hem een teleurstelling. Toen Gustav Höfken in 1847 *Vlämisch Belgien* publiceerde, verdacht hij die van plagiaat en vroeg hij drie scheidsrechters om een vergelijkend onderzoek van de twee boeken. Dat werd, samen met de unanieme conclusie dat Höfken Kuranda's *Belgien seit seiner Revolution* geplagieerd had, in *Die Grenzboten* van 1848 gepubliceerd.¹⁹ Kuranda leidde het tijdschrift nog tot 1848. Toen associeerden zich Julian Schmidt (tot 1861) en Gustav Freytag (tot 1870) met Grunow en namen Schmidt en J. Kaufmann de redactie over. Van dan af had het blad geen band meer met het Brussel van Kuranda en leefde het eerst (tot 1898) als liberaal, en daarna (van 1898 tot 1923) als conservatief tijdschrift voort.²⁰

Het tijdschrift *Die Grenzboten* verscheen vanaf 1 oktober 1841 in wekelijkse afleveringen, met maandelijks een bijlage „Novellen”, die vanaf het tweede semester 1843 wegens het succes veertiendaags werd. Zowel de opmaak als de inhoud verrieden onmiddellijk een professionele aanpak. Financieel kon Kuranda de imposante uitgave aan en verdiende hij er behoorlijk aan.²¹ Als redacteur stelde hij de inhoud evenwichtig samen uit theoretische, beschouwende en kritische artikelen enerzijds, en scheppend proza (toneel, novellen en verhalen) in de bijlagen anderzijds. Meer dan Coremans richtte hij zijn informatie op Duitsland: dit moest de vooruitgang van het tienjarige België op literair gebied leren kennen. Werk van Ledegank, De Laet en Conscience kon door zijn naïeve kracht verfrissend op de Duitse literatuur inwerken en daarom bracht hij vertaald werk en bijdragen over Vlaamse literatuur.²² Aan Willems schreef hij op 10 oktober 1841: „Die flämische Literatur soll einen fleißigen und warmen Wortführer an mir finden, ich hoffe meinem Vaterlande wie dem Ihrigen einen wichtigen Dienst zu leisten.”²³ Op het Novellenheft Nr. 2 van 1842 vermeldde hij als Belgische medewerkers: Altmeyer, Baron, Blommaert, Conscience, Moke, Van Hasselt en Willems. De Vlamingen werkten niet eens allen effectief mee; alleen van Conscience en de Saint-Genois verschenen verhalen in Duitse vertaling.²⁴ Over de Vlaamse literatuur schreef Kuranda zelf alsook Julius Fester, een jonge theoloog, die in Brussel als correspondent van de *Augsburger Allgemeine Zeitung* en van de *Cölnische Zeitung* werkzaam was. Fester besprak *De Reus Antigoon* van Van Rijswijck en *De Leeuw van Vlaenderen* van Conscience; hij illustreerde zijn bespreking telkens met fragmen-

18. KURANDA, *Belgien*, p. 436.

19. *Gb.*, jg. 7 (1848), 1e sem., del. I, p. 61-70.

20. H. VON DER DUNK, „*Der Deutsche Vormärz und Belgien* (Wiesbaden 1966), p. 294-298.

21. *Gb.*, 1891, IV, p. 11-13.

22. *Ibid.*, I, 1841, p. 6.

23. U.B. Gent, G. 15770/13. Tekst bij H. von der Dunk, p. 294, A. DEPPEZ, *Brieven van, aan en over Jan Frans Willems 1793-1846* (Gent 1965-), nr. 1730.

24. Van de overige Belgen leverden vooral Van Hasselt en Baron bijdragen.

ten; ²⁵ Kuranda publiceerde in *Die Flamländer und ihre Literatur, Eine Skizze* materiaal dat hij later in zijn boek *Belgien seit seiner Revolution* zou opnemen. ²⁶

Al met al was Kuranda's tijdschrift een vergeefse poging om de invloed van de Franse journalisten in de Belgische publicistiek terug te dringen en de Vlamingen voor zijn denkbeelden te winnen. Literair was het interessant, maar of het veel Vlaamse lezers heeft geteld en op hen invloed heeft gehad, valt niet uit te maken. Vanwege zijn bevoogdende theoretische beschouwingen over het Vlaams en de Vlaamse literatuur kon Kuranda bij de Vlamingen moeilijk succes hebben, maar hij beseftte dat niet. „Ich weiß nicht, warum die Flamen mich im Stich lassen, moralisch sowohl als materiell“, schreef hij op 30 april 1842 aan Willems. ²⁷

Maar ook zijn opvolgers en geestverwanten — Delecourt, Jottrand, Wolf en anderen — zouden uit Kuranda's ervaring vooralsnog niet de lering trekken dat de kloof tussen het Vlaamse zelfbewustzijn en de geraniseringstendensen niet te overbruggen was. Delecourt had in *Die Grenzboten* een goede pers gekregen; hij kende Kuranda persoonlijk en overlegde begin 1845 met hem de uitgave van een weekblad dat, voor de helft in het Nederlands, voor de helft in het Duits, de Vlamingen eens te meer zou moeten aansporen om Duits te lezen: als titel werd *Deutsch Belgien* gesuggereerd. ²⁸ Het werd geen weekblad, maar een maandblad; de Keulenaar Johann-Wilhelm Wolf (1817-1855) werd er de redacteur van en het kreeg als titel *De Broederhand, Tijdschrift voor Neder- en Hoogduitsche letterkunde, wetenschap, kunst en openbaar leven*. Na zijn activiteit voor *Die Grenzboten* in België en Saksen reisde Kuranda in Italië rond. Daarna was hij in Duitsland politiek actief en behaalde hij aan de universiteit te Leipzig het doctoraat in de filosofie. Hij beëindigde zijn publicistische en politieke carrière in Oostenrijk, waar hij lid werd van het Huis van Afgevaardigden van de Oostenrijkse Rijksraad. ²⁹

Martelaarslaan 385
9000 Gent

25. *Gb.*, 1845, 1e sem., p.209-219 en II (1842), 1e sem., p. 443-460.

26. *Ibid.*, p. 501-508.

27. U.B. Gent, G. 15770/13. Tekst bij H. von der Dunk, p. 294. A. Deprez *Brieven... Willems*, nr. 1849.

28. *Gb.*, 1845, 2e sem., dl. 4, p. 267.

29. Uitvoerige biografie met bibliografie in C. von WURZBACHS *Biographisches Lexikon*, p. 407-417 en in *Allgemeine Deutsche Biographie*, 51. Bd. (Leipzig 1906), p. 445-450.